פרשת
ניצבים־וילך

מנהיגות: בהסכמה או בפקודה?

המעבר הגדול עומד להתחולל. תקופת מנהיגותו של משה עומדת לפני סיום, ותקופתו של יהושע עומדת להתחיל. משה מברך את ממשיכו. גם ה׳ מברך אותו. הקשיבו היטב לדברי ה׳ ולדברי משה, ושימו לב להבדל הדק ביניהם. משה מברך את יהושע כך:

> חֲזַק וֶאֱמָץ, כִּי אַתָּה **תָּבוֹא** אֶת הָעָם הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה׳ לַאֲבֹתָם לָתֵת לָהֶם וְאַתָּה תַּנְחִילֶנָּה אוֹתָם״ (דברים לא, ז).

והקב״ה – כך:

> חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה **תָּבִיא** אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִמָּךְ (שם, כג).

״תָּבוֹא אֶת״ (״את״ במובן ״עם״) – לעומת ״תָּבִיא אֶת״. המילים כה דומות, בשורשן ובצלילן, אך חכמינו ראו אותן כשונות תכלית שוני. על פי רש״י, הן מציינות שני סוגים נבדלים של מנהיגות. הנה דבריו:

> משה אמר ליהושע, ״זקנים שבדור יהיו עמך. הכֹּל לפי דעתן ועצתן״. אבל הקב״ה אמר ליהושע, ״כִּי אַתָּה

לעילוי נשמת: פינחס בן יעקב אשר אייז, עזריאל בן אריה לייב שרטר

> תָּבִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם: תביא על כורחם. הכל תלוי בך, טול מקל והך על קדקדן. דַּבָּר אחד לדור ולא שני דְּבָרִים לדור״ (רש״י לדברים לא, ז).

משה יעץ ליהושע להנהיג בדרך ההתייעצות והשיתוף. ואילו ה׳ אמר ליהושע להנהיג בקשיחות ובסמכותיות. אם לא יסכימו איתך, מייעץ ה׳ ליהושע, לך בראש והובל אותם. הֱיֵה ברור. היה החלטי. היה תקיף. היה חזק.

אבחנתו של רש״י בין סגנונות המנהיגות של משה ויהושע נראית תמוהה בהתחשב במה שידוע לנו עליהם ממקומות אחרים. הנה למשל פירושו של רש״י עצמו על דברי ה׳ כשעמד לברוא את האדם, ״נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ״ (בראשית א, כו). מיהו ה״אנחנו״ בפסוק הזה? אל מי ה׳ מדבר ולמה? רש״י מפרש שם כך:

> ענוותנותו של הקב״ה למדנו מכאן. לפי שהאדם הוא בדמות המלאכים, ויתקנאו בו, לפיכך נמלך בהן. וכשהוא דן את המלכים הוא נמלך בפמליא שלו ... אף על פי שלא סייעוהו ביצירתו, ויש מקום למינים לרדות [כלומר: כופרים עלולים להיתלות בפסוק זה כדי להתנגח באמונת ייחוד ה׳], לא נמנע הכתוב מללמד דרך ארץ ומדת ענוה, שיהא הגדול נמלך ונוטל רשות מן הקטן...[1]

הנה כי כן, רש״י אומר שלפני בריאת האדם, הקב״ה התייעץ עם המלאכים. הוא עשה זאת לא מפני שהיה זקוק לעזרתם: ודאי שלא. גם לא מפני שהוא נזקק לעצתם: הרי הוא כבר החליט

לברוא את האדם. למה התייעץ איתם בכל זאת? כדי לחלוק להם כבוד, כדי להקדים תרופה לקנאתם באדם, כדי שלא יהיו ממורמרים על שלא שותפו בהחלטה כה גורלית, וכדי ללמד אותנו, הקוראים, שגדולה כרוכה בענווה. מתברר אם כן שאלוהים פעל דווקא ברוח עצתו של משה ליהושע: דְּאַג לוודא שהאחרים איתך. התייעץ. הקשב לעצות.

ומנגד, משה פעל דווקא ברוח עצתו של אלוהים ליהושע. טול מקל והך על קודקודם: דימוי המזכיר את אשר עשה משה באמת בקֹדֶש, כשהיכה את העם במילותיו ואת הסלע במטהו (במדבר כ, א-יב), ונענש על כך במניעת כניסתו לארץ ישראל.

נדמה, אם כן, שה׳ מדריך את יהושע במילים שאנו מקשרים לסגנון המנהיגות של משה – נוקשה, חזק, החלטי – ואילו משה מעודד אותו לנקוט מנהיגות בסגנון שרש״י מייחס לה׳: מנהיגות של התייעצות והסכמה. עולם הפוך!

אבל אולי רש״י אומר לנו כאן דבר עמוק. משה, באחרית ימיו, הבין שמבחינה מסוימת, וחשובה מאוד, מנהיגותו נכשלה. הוא הוציא את בני ישראל ממצרים, אבל לא הוציא את מצרים מבני ישראל. הוא שינה את גורלו של העם, אבל לא את אופיו של העם.[2] עתה הבין שכדי לחולל שינוי כזה נחוץ מנהיג בעל סגנון אחר. מנהיג שמוסר את האחריות לעם כולו, ולזקניו בפרט. אכן, כל עוד משה עשה ניסים, העם לא הצטרך לקבל אחריות על עצמו. עכשיו, כדי שהעם יעלה קומה וייטול אחריות, יהושע יצטרך לפעול כמנהיג משתף, המעודד דעות שונות ומקשיב להן גם אם הדבר מעכב תהליכים.

זוהי מנהיגות טרנספורמטיבית, מנהיגות מחוללת תמורה. והיא דורשת מהמנהיג לנקוט את מה שחכמי הקבלה מכנים ״צמצום״; לפנות מקום גם לאחרים. או כדברי רש״י, ״זקנים שבדור יהיו עמך. הכֹּל לפי דעתן ועצתן״.

הקב״ה, מצידו, לא שינה את דעתו. הוא לא יעץ ליהושע להפוך למנהיג סמכותני באופיו. ברכתו ליהושע, ברוח זו, מכוונת רק למעשה אחד. הקשיבו שנית לפסוק: ״כִּי אַתָּה תָּבִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל הָאָרֶץ״. זכרו שהיה מאורע אחד שגרם לכל דור יוצאי מצרים למות במדבר: חטא המרגלים, עת ביטא העם חוסר אמונה בה׳ והעדר אומץ להיכנס לארץ ולרשת אותה.

כזכור, שניים מן המרגלים, יהושע וכלב, עמדו איתן למול עשרת עמיתיהם, והכריזו כי יכול יוכל העם להכריע את אויביו. ה׳ אומר עתה ליהושע כי מחכה לו ניסיון נוסף שבו יהיה עליו לעמוד איתן, שוב, גם נגד דעת רוב: חציית הירדן. שכן אז עלול העם להיכנע שוב לַפחד. או־אז יידרש לעם מנהיג נחוש, לא כזה שמתייעץ ומחפש קונצנזוס. מנהיג שאינו שועה למתנגדיו. בעת ההיא יהיה ״הכל תלוי בך... דַּבָּר אחד לדור ולא שני דַּבָּרים לדור״. לפעמים גם מנהיגי־הסכמה מובהקים צריכים לפקוד ״אחריי״.

עת לדון ועת לפעול. עת לבקש הסכמה ועת ללכת בראש בלי לחכות להסכמה. את המסר המורכב הזה העבירו ה׳ ומשה ליהושע, בדרכיהם השונות. מנהיג צריך את האומץ להוביל, את הסבלנות להתייעץ, ואת החוכמה להבין מתי נכונה הדרך האחת, ומתי האחרת.

סביב שולחן השבת

- מהם בעיניכם ההבדלים העיקריים בין סגנונות המנהיגות של משה ושל יהושע?
- מה גרם לפרשת המרגלים להיות מאורע מכונן כל כך במנהיגותו של יהושע?
- האם יש לכם תכונות ייחודיות היכולות להועיל למנהיג?

1 רש"י לבראשית א, כו; על פי בראשית רבה ח.

2 לעיון במעשהו של משה בקדש, ובהתפתחות הצורך של העם במנהיג, ראו שיחתי לפרשת חוקת "Why was Moses not destined to enter the land?" (טרם תורגמה לעברית) משנת תשע"ג (5773) באתר https://rabbisacks.org